

## IJTIMOY MEDIADA TAHDID VA XAVF-XATARLAR

**Qurbonov Nortoji Abbos o'g'li**

**Toshpo'latov Asliddin Shamsiddin o'g'li**

**Ilmiy rahbar: Gulshan Doniyorova Toshmirzayevna**

**Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti,**

**Axborot texnologiyalari kafedrası o'qituvchisi**

**E-mail: [gulshandoniyorova68@gmail.com](mailto:gulshandoniyorova68@gmail.com)**

**<https://doi.org/10.5281/zenodo.15493592>**

### Annotatsiya

Ushbu maqola ijtimoiy media platformalarida mavjud bo'lgan tahdid va xavf-xatarlarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, kiberjinoyatlar, soxta axborot, kiberbulling va ijtimoiy media giyohvandligi kabi asosiy xavf-xatarlar ko'rib chiqiladi. Har bir xavfning foydalanuvchilarga ta'siri va ularning oldini olish yo'llari muhokama qilinadi. Tadqiqotda ijtimoiy medianing foydali jihatlari bilan birga, uning salbiy oqibatlarini va ulardan himoyalaniş choralari haqida umumiy ma'lumot beriladi. Maqola ijtimoiy mediadan xavfsiz va oqilona foydalanishni targ'ib qilishga qaratilgan bo'lib, umumiy auditoriya va axborot texnologiyalari sohasi mutaxassislarini uchun foydali hisoblanadi.

**Kalit so'zlar:** media platforma, ijtimoiy media, Instagram, kiberjinoyat.

### Kirish

Ijtimoiy media zamonaviy dunyoda insonlarning bir-biri bilan aloqa qilish, axborot almashish va o'z fikrlarini bildirish imkonini beruvchi kuchli vosita sifatida keng tarqaldi. Facebook, Instagram, Twitter, TikTok kabi platformalar milliardlab odamlarni birlashtirib, axborotni bir zumda tarqatish imkonini beradi. Biroq, ijtimoiy medianing foydali jihatlari bilan bir qatorda, u foydalanuvchilar uchun jiddiy tahdid va xavf-xatarlarni ham keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada ijtimoiy mediada mavjud bo'lgan asosiy xavf-xatarlar, ularning foydalanuvchilarga ta'siri va ulardan himoyalaniş yo'llari muhokama qilinadi.

Ijtimoiy medianing xavf-xatar turlari

Ijtimoiy media platformalarida foydalanuvchilar duch kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar bir nechta toifalarga bo'linadi. Quyida eng muhimlari keltiriladi:

#### 1. Shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligi va maxfiyligi

Ijtimoiy media platformalarida foydalanuvchilar shaxsiy ma'lumotlarini, jumladan, ismlari, manzillari, telefon raqamlari va hatto moliyaviy ma'lumotlarni baham ko'rishadi. Bu ma'lumotlar noto'g'ri qo'llarga tushsa, shaxsiy ma'lumotlar o'g'irlik, firibgarlik yoki boshqa noqonuniy faoliyat uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, 2018-yilda Facebook'ning 87 million foydalanuvchi ma'lumotlariga Cambridge Analytica tomonidan ruxsatsiz kirish holati keng muhokama qilindi (Zuboff, 2019). Bunday holatlar shaxsiy ma'lumotlarning ijtimoiy mediada qanchalik zaif ekanligini ko'rsatadi.

Maxfiylik muammolari nafaqat katta kompaniyalar, balki oddiy foydalanuvchilar tomonidan ham yuzaga kelishi mumkin. Foydalanuvchilar o'zlarining joylashuvi, oilaviy holati yoki boshqa shaxsiy ma'lumotlarni ochiq joylashtirsa, bu ma'lumotlar jinoyatchilar tomonidan suiiste'mol qilinishi mumkin.

#### 2. Kiberjinoyatlar va firibgarlik

Ijtimoiy media kiberjinoyatchilar uchun qulay maydon hisoblanadi. Ular soxta akkauntlar orqali foydalanuvchilarni aldashlari, ularning moliyaviy ma'lumotlarini

o'g'irlashlari yoki zararli dasturlarni tarqatishlari mumkin. Masalan, foydalanuvchilarga "Siz sovrin yutdingiz!" kabi xabarlar kelishi va shaxsiy ma'lumotlarni taqdim etish so'ralishi odatiy holga aylandi. Statistika ko'ra, kiberjinoyatlar har yili millionlab odamlarga zarar yetkazmoqda (Kaspersky, 2023).

Bundan tashqari, ijtimoiy media orqali "phishing" hujumlari keng tarqalgan. Bu hujumlarda foydalanuvchilar soxta veb-saytlarga yo'naltirilib, login va parollarini kiritishga majburlanadi. Bunday firibgarliklarsaylovlar, ayniqsa, tajribasiz foydalanuvchilar uchun xavfli bo'lib, katta moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

### 3. Soxta axborot va dezinformatsiya

Ijtimoiy media soxta axborot tarqalishining asosiy manbalaridan biridir. "Fake news" deb ataladigan bu axborotlar odamlarning dunyoqarashini o'zgartirishi, ijtimoiy nizolarni keltirib chiqarishi yoki hatto siyosiy jarayonlarga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, 2016-yilda AQSh prezidentlik saylovlarida ijtimoiy media orqali tarqalgan soxta yangiliklar katta muhokamalarga sabab bo'lgan edi (Wardle & Derakhshan, 2017).

Dezinformatsiya nafaqat siyosiy sohada, balki sog'liqni saqlash va ta'lim sohasida ham xavf tug'diradi. Masalan, COVID-19 pandemiyasi davrida ijtimoiy media orqali tarqalgan noto'g'ri ma'lumotlar vaktsinalarga qarshi ishonchsizlikni oshirdi (World Health Organization, 2021).

### 4. Kiberbulling va psixologik ta'sir

Ijtimoiy media platformalari kiberbulling (onlayn bezorilik) uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Foydalanuvchilar anonim tarzda boshqalarni haqorat qilishi yoki tahdid qilishi mumkin. Bu, ayniqsa, yoshlar va o'smirlar uchun jiddiy psixologik muammolarga olib keladi. Tadqiqotlarga ko'ra, kiberbulling depressiya va tashvish kabi oqibatlariga olib kelishi mumkin (Hinduja & Patchin, 2020).

Bundan tashqari, ijtimoiy media odamlarda o'zini boshqalar bilan solishtirish odatini shakllantiradi. Foydalanuvchilar boshqalarning "mukammal" hayotini ko'rib, o'zlarini noqulay his qilishlari mumkin, bu esa o'z-o'zini hurmat qilishni pasaytiradi.

### 5. Ijtimoiy media giyohvandligi

Ijtimoiy media foydalanishning yana bir xavfli tomoni – giyohvandlikdir. Platformalar foydalanuvchilarni doimiy ravishda yangi kontentga jalb qilish uchun maxsus algoritmlardan foydalanadi. Natijada, odamlar ijtimoiy mediada soatlab vaqt sarflashadi, bu esa unumdorlikni pasaytiradi va real hayotdagi munosabatlarga zarar yetkazadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy mediadan ortiqcha foydalanish dopamin ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, bu esa giyohvandlikka o'xshash ta'sir ko'rsatadi (Alter, 2017).

### Xavf-xatarlardan himoyalash yo'llari

Ijtimoiy mediada xavf-xatarlardan himoyalash uchun bir qator choralar ko'rish mumkin:

#### 1. Maxfiylik sozlamalarini tekshirish

Foydalanuvchilar maxfiylik sozlamalarini muntazam tekshirib, shaxsiy ma'lumotlarni faqat ishonchli odamlar bilan baham ko'rishlari kerak. Akkauntni "xususiy" qilib qo'yish muhimdir.

#### 2. Kuchli parollar va ikki faktorli autentifikatsiya

Kuchli parollar yaratish va ikki faktorli autentifikatsiyani (2FA) yoqish akkaunt xavfsizligini oshiradi.

### 3. Axborotni tekshirish

Ijtimoiy mediada tarqalgan ma'lumotni boshqa ishonchli manbalardan tekshirish kerak. Agar yangilik ishonchsiz ko'rinsa, uni tarqatishdan oldin uning haqiqiy ekanligiga ishonch hosil qilish lozim.

### 4. Kiberbullingga qarshi choralar

Kiberbulling qurbonlari haqoratchilarni bloklashi, platforma ma'muriyatiga shikoyat qilishi yoki huquqni muhofaza qilish organlariga murojaat qilishi mumkin.

### 5. Vaqtni boshqarish

Ijtimoiy mediada o'tkaziladigan vaqtni cheklash uchun maxsus ilovalar yoki telefon sozlamalaridan foydalanish mumkin.

### **Xulosa**

Ijtimoiy media zamonaviy hayotning ajralmas qismiga aylangan bo'lsa-da, undagi tahdid va xavf-xatarlar e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, kiberjinoyatlar, soxta axborot, kiberbulling va giyohvandlik kabi muammolar foydalanuvchilarning hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ijtimoiy mediadan oqilona foydalanish, maxfiylik sozlamalarini to'g'ri boshqarish va axborotni tanqidiy tahlil qilish orqali foydalanuvchilar xavf-xatarlardan himoyalaniishi mumkin.

### **References:**

#### **Используемая литература:**

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Alter, A. (2017). *\*Irresistible: The Rise of Addictive Technology and the Business of Keeping Us Hooked\**. Penguin Press.
2. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2020). *\*Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying\**. Corwin Press.
3. Kaspersky. (2023). *\*Global Cybersecurity Report 2023\**. Kaspersky Lab.
4. Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *\*Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making\**. Council of Europe.
5. World Health Organization. (2021). *\*Infodemic Management: Tackling Misinformation During COVID-19\**. WHO Press.
6. Zuboff, S. (2019). *\*The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power\**. PublicAffairs.